

штурмовиків СА (SA, Sturmabteilungen, штурмові загони) або “коричневосорочечників”. Одним ударом, були знищені усі противники Гітлера: Ернест Рем; начальника СА Грегор Штрасер; провідний соціаліст партії генерал фон Шляйхер [4, с. 148].

Фюрер дівастався до влади, не маючи жодних грандіозних економічних задумів. Німеччину не треба було так модернізувати, як Росію. Історик Ричард Овері писав: “Німецька економіка впала між двома стільцями” [2, с. 346]. Проте невдовзі Гітлер уподобав колективістську економіку та запропонував уже готову схему доктора Г’ялмара Шахта, президента Райхсбанку. Промисловці, котрі надали фінансову допомогу Гітлерові здобути владу, вимагали дій, і він вирішив, що дії відродять упевненість та забезпечать зайнятність. План Шахта поєднував кейнсіанське підпорядкування фінансам із повним державним контролем над промисловістю та сільським господарством. Замість профспілок з’явився Нацистський робітничий фронт, страйки були заборонені. Цей новий корпус, як і його американський відповідник, був спрямований на повну завантаженість виробничих потужностей і на повну зайнятність через фінансовану державою програму створення робочих місць. До найголовніших проектів належали: будівництво німецьких автошляхів (1933–1934 рр.); пуск заводу “Фольксваген” (1938р.); переозброєння країни [1, с. 316].

Збройні сили Нацистської Німеччини (Вермахту) були створені за Законом від 16 березня 1935 р. Базою для створення та розгортання вермахту послужив рейхсвер, перейменований після введення загальної військової повинності (1934 р.), необхідність якої Адольф Гітлер обстоював у праці “Моя боротьба”. Щодо Вермахту, то він складався із Сухопутних військ, Військово-повітряних сил (Люфтваффе) і Військово-морського Флоту (Крігсмаріне). Вище командування збройними силами у Німеччині того часу належало структурі під назвою ОКВ (нім. *Oberkommando des Heeres* (ОКН) – “Верховне Командування Вермахту”, котредо своєї смерті очолював безпосередньо Фюрер. А. Гітлер надавав особливого значення армії та службі в ній для кожного німця, що претендував на звання громадянина Рейху. Збройні сили комплектувалися найсучаснішою на той час технікою, практично вся промисловість Німеччини була спрямована на забезпечення військового сектору. За планами Гітлера, збройні сили мали стати безпосереднім інструментом для втілення в життя його планів щодо розширення життєвого простору для “арійської раси”, в тому числі й на Схід. Саме переозброєння армії носило для німців психологічний так політичний факти. Німецький сектор озброєнь, штурно загальмований у розвитку, міг відновити свою потужність дуже швидко. Починаючи із 1933 р., оборот капіталу на підприємствах зростав нечуваними темпами.

Щодо розвитку молодіжного руху, то Гітлер 1 грудня 1936 р. затвердив законопроект, котрий повністю контролював їх життя. Так, була створена організацію “Гітлерівська молодь”, бо виховання молоді була важливою гілкою Третього рейху. Вище згадуваний законопроект констатував що німецька молодь повинна виховуватися у фізичних, духовних і моральних відносинах у дусі націонал-соціалізму, служіння народу і національному співтовариству. Взагалі ця організація охоплювала німецьку молодь у віці від 10 до 18 років і ділилася по вікових категоріях. Молодша група: хлопчики від 10 до 14 років – “Дойче юнгфольк” (“Німецька молодь”), з 14 до 18 років – власне “Гитлерюгенд”. Жіноча організація у складі “Гитлерюгенд”: дівчатка у віці від 10 до 14 років – “Юнгмедельбунде” (“Союз дівчаток”), від 14 до 18 років – “Бунд дойчер медель” (“Союз німецьких дівчат”). При прийомі до цих організацій враховували тільки “расову чистоту”[5, с. 253].

Отже, в 1933–1939 рр., внутрішня політика Німеччини зазнала переломного моменту. Повністю змінилася структура влади, встановлення диктаторського режиму. В економіці запровадився плановий розвиток, були заборонені профспілки, створювалися трудові табори, повний контроль держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобилева С. Історія Німеччини з давніх часів до 945 року / С. Бобилева. – Дніпропетровськ, 2003. – 345 с.
2. Ватлін А. Германия в XX в. / А. Ватлін. – М., 2005. – 286 с.
3. Галкин А. Германський фашизм / А. Галкин. – М., 1989. – 278 с.
4. История Гемании. В 3 т. Учеб. пособ. – Кемерово, 2005. – 298 с.
5. Патрушев А. Германская история в XX веке. Учеб. пособ. / А. Патрушев. – М., 2005. – 367 с.

Склярова Т.

Науковий керівник – доц. Кіцак В. М.

ЗБРОЙНІ АНТИВИСЕЛЕНСЬКІ АКЦІЇ УПА В ЛІСЬКОМУ ПОВІТІ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА СЕРЕДНЄ ВЕЛИКЕ)

На кінець літа 1944 р. радянські війська вийшли на радянсько-німецький кордон, який був усталений внаслідок Пакту Ріббентропа-Молотова. Більшість території Польщі перебувало в німецькій окупації. Легітимний польський уряд, що перебував у Лондоні відмовився визнавати Західні кордони УРСР в межах осені 1939 р. (згідно з пактом Молотова – Ріббентропа) та Договором про кордон. Для того, щоб юридично його закріпити, радянські спецслужби створили Польський комітет національного визволення, який, зрозуміло, мав чіткі і однозначні прорадянські настрої.

Тому був підписаний Договір про кордони між Польщею та СРСР укладений 16 серпня 1944р.

Також Уряд УРСР та Польський комітет національного визволення 9 вересня 1944 р. уклав Люблінську угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польського – з території УРСР [12].

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають на території Закерзоння, і побажають переселитися з території Польщі на Україну та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на територію Польщі [12].

Науковці Дрозд Р., Сергійчук В. та інші, висловлюють різні думки щодо причини поспішності підписання згаданого договору і цьому присвячено не одну статтю. Зазначена подія призвела до чергового виселення українців із земель, що споконвічно ними заселялися. Переселення української національної меншини, яке мало бути винятково добровільним, відбувалося з застосуванням військової сили [6. с. 44].

Відмова в приєднанні українських етнічних земель до УРСР, грубий тиск з переселенням викликали велике обурення в середовищі українців. Неодноразово вони писали звернення до керівництва Радянської України. Як приклад хочемо навести звернення лемків, вміщене в праці В. Сергійчука, що передане урядові СРСР через уповноваженого по евакуації в с. Горлицях, яке передає загальну думку всіх українців, що жили за лінією Керзона [9]: "...Наші умисли і очі звернені на схід, на руський народ, і ми надіялися звідтіля визволення..."

Яке розчарування, коли ми дізналися, що Соціалістичний Союз продав чи дарував нашу землю полякам, а нам предложив охотне переселення.

Але власті стосують до нас примусове переселення, при допомозі війська викидають безборонних з хати, конфіскують послідні невелике майно... [9]

...Якщо Соціалістичний Союз не хоче нашу землю, то і не хоче нас, і зоставте нас, коли ми Вам не потрібні!.. [13].

Радянська влада застосовувала цілий ряд факторів, що сприяли виселенню українців з їх етнічних земель. Одними з таких стали «Армія Крайова», «Армія Людова» та «Баталіони Хлопське», що переходять до відверто масового винищення українських сіл [5. с.55].

Польський історик З. Ковалевський зауважує, що на початку переселення до СРСР мали, до певної міри, добровільний характер. Виїжджали елементи малосвідомі («москвофільські») і прокомуністичні. Однак незабаром українських селян почали змушувати до еміграції за допомогою страхітливого терору [1. с.218].

Саме ця ситуація вирішальним чином і вплинула на рішення керівників УПА взяти під захист українське населення. Наприкінці березня 1945 року Головний провід ОУН виділив Закерзоння в окремий організаційний край, провідником якого було призначено Я.Старуха («Стяга»), заступником В.Галаса («Орлана»), керівником Служби безпеки (СБ) П.Федорів («Дальнич»), а командиром УПА — М.Онишкевича («Ореста») [8].

Масштабна боротьба, що точилася між польською прокомуністичною владою та загонами УПА проаналізована на прикладі села Середнє Велике Ліського повіту.

Передували таким збройним протистоянням різноманітні звернення вояків УПА, які намагались уникнути кровопролиття («Заклик українських повстанців до польського населення», «Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл», «Листівка-попередження УПА до польської міліції», «Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення», «Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції на Лемківщині у серпні 1945 року», «Витяг із інструкції «Думки для гутірок з населенням» про поведінку українського населення, що перебуває під загрозою польських нападів») [7. с. 325].

Спільною рисою цих документів є заклики до поляків зупинити терор цивільного українського населення і об'єднати зусилля для боротьби з СРСР. В зв'язку з акселерацією процесу виселення, УПА переходить до пропаганди і збройних акцій, щоб зупинити переселенські процеси.

Найбільш характерним тогочасним документом про боротьбу може бути «Наказ командира Воєнної округи УПА 6 «Сян» Мирослава Онишкевича про початок збройних активістських акцій УПА» від 9 вересня 1945 року [7. с.885]:

1. Всюди там, де будуть відповідні можливості, перевести боєві акції проти тих, які переводять виселення. Знищувати виселенчі комісії та всіх інших, які змушують до виселення.

2. Виселені українські села обов'язково спалити так, щоби не остали жодні будинки ні будівельний матеріал.

6. Командири й політвиховники переведуть негайно зі своїми відділами гутірки, числяючи положення та закріплюючи до твердої боєвої постави [7].

Таким чином, разом із розгортанням переселенської акції на Закерзонні, В.В'ятрович вводить поняття «українсько-польської» війни. Розглядати ці процеси пропонується на прикладі села моїх предків – Середнє Велике у 1944-1947 рр.

У Карпатських горах простягається на 7 км с. Середнє Велике Ліського повіту Ряшівського воєводства Воно віддалене від залізничної станції на 12 км, від повітового міста – 15 км. Рівнобіжно із селом протікає гірська річка, що ділить його на три частини. За річкою Тарнавою простягаються смугою гори, покриті лісами [10. с.292].

Через село відбувалися перемарші війська і пограбування польськими військами. Серед них

пропонується виділити наступні:

26 вересня 1945р. міліція з Балигорода з двома танкетками приїхала до Кальниці. Спалено 3 хати в селі Середнім Великім. [11. с. 175].

4 квітня 1946 р. ВП в великій силі перевело облави на ліси й села в околицях с. Середне Велике і с. Хочень. В лісах зловили частину населення, яке вигнали до с. Загір'є [11. с.327].

24 квітня 1946 р. знищено плебанію в с. Середне Велике, яка надавалася на квартирування ВП. Плебанія ця була також порожньою, бо священик виїхав до СРСР [11. с.319].

5 вересня 1946 р. ВП в більшій силі ок. 400 вояків з Сянока перейшло до Буківська (полями). З Буківська перейшли на Мокре, Куляшне, Середне Велике і споворотом на Куляшне, Мокре, Морохів, Небещани. В с. Морохів арештували Микиту Трояновського [3. с.110].

12-13 жовтня 1946р. ВП в силі ок. 150 вояків брали в с. Луковім підводи на форшпан возити клеці на тартак з с. Середнього [Великого] до Балигорода [3. с.122].

16 березня 1947р. відділ ВП в числі 400 вояків переводив облаву на села: Середне Велике, Хочень, Калічава, Кальниця, Суковате, та Кам'янки. Рівнож переводили облаву на ліси між тими селами[3. с.134].

29 березня 1947р. Вд. ВП з Балигорода в числі 150 вояків перевів облаву на села: Ростокі, Хочиць, Середне Велике, Кальниця і прийшли над с. Туринське. Тут розділилися на дві групи. Одні відійшли до села й там заквартирували [3. с.137].

1 квітня 1947р. відділ ВП в числі 220 вояків перевів облаву на сс: Кальниця, Хочень і Середне Велике, пов. Лісько. Рівнож цей відділ перевів облави на ліси і присілки біля цих сіл. По облаві заквартирували в с. Середне Велике [3. с.137].

1 квітня 1947р. до с. Лукове пов. Лісько, прийшло ок. 300 вояків ВП. В селі грабували кури, яйця, масло, хліб і т.п. Перед вечором відійшла одна частина на с. Середне Велике, а друга в ліс над с. Березовець [3. с.140].

2 квітня 1947р. відділ ВП, що квартирував в с. Середне Велике, перевів облаву на ліси між сс. Середне Велике та Куляшне [3. с.143].

9 квітня 1947 р. відділ ВП в числі 120 вояків перейшов зі Загіря до с. Середне Велике і тут заквартирував [3. с.143].

11 квітня 1947 р. відділ ВП, що квартирував в с. Середне Велике, відійшов до Лукового й там заквартирував [3. с.145].

30 квітня 1947р. продовжувалась виселенча акція даліше. Виселено села: Середне Велике, Калічави, Хочень, Ростокі Долішні, повіт Лісько та Височани, Репедь, Радошиці, повіт Сянік. Виселення проходило так як і попередніх днів. Число ворожих сил, які брали участь у викидуванні українських сіл Лемківщини, виносило понад 10,000 бандитів [3. с.158].

Варто додати, що воїни УПА відзначали село, як одне з найпатріотичніших на Лемківщині. Тому неодоразово зупинялись тут. Так про це згадує один з командирів УПА «Островець»: «Село Середне Велике, в горішньому кінці, в яру потоку, що пливе з заходу, навколо верхи з малими кущами, добрі для обсервації. Від церкви прямо на захід на шпилі гори. В невеличких кущах, добре до оборони і зорення» [2]. Також на г. Хрещатій було створено санітарний пункт - «шпитальку».

Через вигідне географічне розташування, а саме великої річки, гори Хрещатої, густого лісу – Середне Велике було одним з найбільших місць квартирування воїнів УПА в Ліському повіті:

2 серпня 1944 р. сотня “Лиса” вирушила з Ямної Горішньої на Лемківщину і в дорозі квартирувала по селах Бережниця, Березка, Загочев'я, Середне Велике [11. с.106].

28 січня 1946 р. спалено 5 мостів по дорозі Суковате – Кальниця – Середне Велике [11. с. 190].

29 квітня 1946 р. ВП вловило в с. Середне Велике станичного, якого прив'язали до коня та повели до Сянока, де розстріляли [[11. с.327].].

11 липня 1946 р. стрільці вд. зловили в с. Середне Велике польського вояка Коцьолка Міхала з 34 п[олку] п[іхоти] в м. Балигород. Його після переслухання зліквідовано [11. с.407].

25 липня 1946р. вд. ВП з м. Балигород зробив скок за вд. “Ударник-5” на с. Кальниця і с. Середне Велике. В с. Середне Велике спалили 4 хати, вбили одного хлопця, а інших людей побили прикладами крісів, патиками та камінням [11. с.411].

11 листопада 1946 р. Впав поцілений кулею ВП в с. Середне Велике, пов. Сянік чотовий з вд. “Хріна” “Омелько” [3. с.127].

23 січня 1947 р. відбувся бій на г. Хрещатій. 500 польських вояків оточили табір, де було загалом 17 осіб, серед них лікарі, медсестри і поранені, які героїчно тримали облогу протягом доби, а потім постріляли себе [4, с. 178]

18 березня 1947р. 2 полки ВП окружило в лісі між сс. Загочевя, Хочиць, Лукове, пов. Лісько вд. командира “Хріна” і пвд. “Стаха” [3. с.134].

Хочемо відзначити найяскравіші битви, що відбулися на території Середнього Великого, про які згадували командир «Хрін», «Островець», «Мар».

19 січня 1946р. зібралось населення сіл Середне Велике й Хочень на Лемківщині на Водохрища.

Під час Богослужіння дались чути стріли. Населення почало втікати. Командир відділу дав наказ до відходу проти ворога. Виказалося, що це польсько - большевицькі бандити в числі 93 вояків прийшли до с. Хочень грабувати. Пограбувавши селян, пішли в напрямі на село Середне Велике.

Повстанський відділ зробив в полі засідку. Польське військо зауважило становище одної чоти і почало обстрілювати з міномета та кулеметів, опісля перейшли до наступу. Стрільці підпустили грабіжників на близьку віддаль (40-50 м) і сипнули по них вогнем своєї зброї. Поляки почали втікати. Повстанці зробили наступ і гнали ворога аж до села Хочень [3. с.57].

Село окружено з трьох боків. Ворог мав лише одну дорогу до відступу – через гору, на село Тисовець. Стрільці гнали за ворогом, наступаючи йому на п'яти. В селі доходило до рукопашного бою. Ворога повністю розбито» [11. с. 473-475].

30 березня 1946 р. сотні «Хріна», «Мирона», «Бора» і «Стаха» вели бій проти 2 польських дивізій.

Командири очікували на вивіз населення з сіл Лукове й Середне Велике, тому хотіли цьому запобігти. Вже о год. 4-ій рано поодинокі пвд. були на призначених їм відтинках. А о год. 05:30 зірці донесли, що ВП в силі 200 вояків розстрільно посуваються до с. Середне Велике. По короткому часі розгорівся бій на всіх відтинках. Ворога – 600 ВП – узброєне по-зуби, включно з гранатометами. Ворога розбито [11. с. 198].

Хоча, польські червоні бандити спалили 130 господарств, пограбували 50 коней і вбили кількох господарів [11. с. 441-442].

Отже, в силу географічного розміщення, а також з врахуванням факту активної участі жителів села у підпільній боротьбі (місцеве населення допомагало продуктами, харчами, одягом, постоем), а також збройній боротьбі (чимало жителів села вступили до лав УПА) можемо стверджувати, що жителі села Середне Велике мало пряме відношення до акцій УПА і відповідно брало безпосередню участь в бойових діях дотично до загальнонаціональних процесів на тих територіях. Населення села Середне Велике відіграли доволі суттєву роль у загальноісторичному процесі на території Лемківщини. Історія села може бути наочним і типовим зразком для вивчення історії Закарпаття того часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалевський З. Польське питання у повоєнній стратегії УПА // Україна. Наука і культура. – 1993. – Вип.26-27. – С.200-235.
2. Крізь сміх заліза [Текст]: хроніки: С. Стебельський, О. Конопадський ; ред. П. Й. Потічний. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2000. - 549 с. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 30).
3. Лемківщина і Перемищина. Політичні Звіти [Текст]: документи / ред. П. Й. Потічний, І. Лико. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2001. - 973 с. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 34). –
4. Медична опіка в УПА [Текст] / ред. М. Ріпецький. - Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. - 477 с.: рис., фот. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 23).
5. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952 рр. Коротка історія. Тернопіль. 1993 – 87с.
6. Пасічник Л.М. Долі українців у контексті польської переселенської політики (за документами Державного архіву Кіровоградської області) // Архіви України - 2011. - № 6(276). - С. 44-49.
7. Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ООН та УПА: у 2 т. / Відп. ред. та упоряд. В. М. В'ятрович. — Т. 1. Війна після війни. - 1945—1947. — Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. — 576 с.
8. Польша та Україна в 30-40-х роках ХХ століття. Невідомі документи спеціальних служб. Т. V. “Акція „Вісла” 1947” – 2006р.
9. Сергійчук В. Деякі факти про переселення українців поляками з етнічних українських земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини // Час і події. – 10/15/2009. Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/5646/>
10. Скопляк М. Йому вже після смерті викололи очі // Українці Закарпаття. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Львів: ЛНАМ-СПОЛОМ. 2007. – С.292-295.
11. Тактичний відтинок УПА 26-ий "Лемко": Лемківщина і Перемищина [Текст]: документи і матеріали / ред. П. Й. Потічний, І. Лико. - Торонто ; Л. : Літопис УПА, 2001. - 900 с.: іл. - (Літопис Української Повстанської Армії ; т. 33).
12. Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 року// режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/616_065
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 172. — Арк. 153.

Митник Н.

Науковий керівник – доц. Кіцак В. М.

ПОСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Одним із найменш досліджених періодів нашої історії є епоха пізнього бронзового – раннього залізного віку. Сліди цієї епохи заховані більш чи менш глибоко в землі і, здавалось би, лише чекають свого дослідника. Проте часто внаслідок господарської діяльності людини та дії деяких природних чинників вони руйнуються. Їх дослідження розкриває важливу сторінку минулого, про яке не збереглося писаних джерел. Тому саме ці археологічні знахідки є свідченням господарського життя племен і їх уявлень про світ та людину